

Ruokakulttuuria keskiluokan armosta

Kulttuurinen erottautuminen ja luokka Helsingin Sanomien luomuruokateksteissä

Kaisa Tiusanen

Mediävälitteinen ruokakulttuuri on ikkuna kulttuuriin hierarkioihin. Tarkastelen artikkelissani sitä, miten kulttuurinen erottautuminen ja luokkakulttuurit näkyvät luonnonmukaista ruokaa käsittelevissä sanomalehtiteksteissä. Luomu- ja lähiruokaan kytkeytyvää kulttuurista erottautumista sekä tuotetaan uudelleen että kritisoidaan Helsingin Sanomien diskursseissa. Moniäänisyydestä huolimatta luonnonmukainen ruoka määrittyy teksteissä keskiluokkaisten kulttuuristen ideaalien kautta, eikä keskiluokkaisen ruokakulttuurin hegemonia tule teksteissä kyseenalaistetuksi.

Julkinen keskustelu kulttuurisista hierarkioista ja yhteiskuntaluokista on virrinyt Suomessa varsinaisesti vasta 2000-luvulla, jolloin yleisiä käsityksiä luokkapuheen sopimattomuudesta sekä suomalaisesta yhteiskunnasta olemattomien luokkaerojen ihmemaana on alettu purkaa (esim. Kolbe & Järvinen 2007; Kahma 2011). Tälle keskustelulle on ollut ominaista kulttuuristen hierarkioiden käsittely nimenomaan elämäntyyli-

en, yksilöllisyyden, luokkakulttuurien ja hyvän maun tai legitiimien kulutustottumusten kautta. Kulttuurisista eronteoisista puhutaan entistä suuremmin, ja erot makumieltymyksissä tai kuluttamisessa jäljitetään tyyppillisesti eriytyneisiin luokkakulttuureihin.

Päivittäisjournalismissakin luokkien elämäntyyllisistä eroavaisuuksista uutisoidaan tasaiseen tahtiin ja erityisesti lukijoiden mahdollisuus oman ma-

kunsa ”mittaamiseen” enemmän tai vähemmän leikkimielisten testien avulla on tullut tutuksi viime vuosina. *Helsingin Sanomissa* omaa paikkaansa yhteiskunnan hierarkiassa voi tutkailla muun muassa vertaamalla itseään kyselyiden tuottamiin tuloksiin (”Kysely paljastaa, miten Suomessa saa elitistin leiman – jopa kahvin väri vaikuttaa” 25.6.2017), erilaisilla testeillä (”Testaa, syötkö kuin keskiverto suomalainen”

2.10.2017), *Kuukausiliihteen* Luokkakoneella (4.11.2016) tai testaamalla, onko itsellä mahdollisesti hyvä maku (7.9.2014). Kuten edellä mainituissa testeissä myös kyselyiden tuolle puolen ulottuvissa median sisällöissä ruoka valikoituu yhä useammin kulttuurisen erottautumisen mittariksi.

Tarkastelen tässä artikkelissa sitä, miten kulttuurinen erottautuminen ja yhteiskuntaluokka näkyvät luomu- ja lähiruokaa käsittelevissä sanomalehtiartikkeleissa. Ruoan kulttuurintutkimus avaa yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eriarvoisuuden monisyisyyttä sekä sitä, miten eriarvoisuus tuotetaan jatkuvasti uudelleen arjen diskursseissa (Johnston & Baumann 2015, viii). Ruoka on näppärä symbolisten erontekojen kenttä, sillä syöminen on kuluttamista johon jokaisen on otettava osaa hengissä pysyäkseen, ja erot ruokavalinnoissa näkyvät päivittäisessä elämässä (esim. Bourdieu 1984). Lisäksi snobbailevan kerskakulutuksen muuttuessa epämuodikkaaksi ruoalla – jota ostetaan ”joka tapauksessa” esimerkiksi uusiin autoihin tai turkiksiin verrattuna – voi tuoda esiin omaa identiteettiä, erottautua muista ja samalla kiertää yltiöpäiseen kuluttamiseen liittyvät moraalittomuuden syytökset (ks. De Solier 2013).

Journalistisissa teksteissä ruoan ja arjen käytännöt tiivistyvät vaivihkaa

elämäntavoiksi ja -politiikoiksi, jotka lopulta vaikuttavat käsityksiimme arvokkaasta tai arvottomasta kansalaisuudesta ja kuluttajuudesta. Kamppailu ruoan diskursseista nivoutuu käsityksiin muun muassa hyvästä elämästä, luokasta ja eettisyydestä (ks. Mikulak 2013, 85). Ruoka-aiheiden kyllästävässä maailmassa median ruokatekstien kautta on mahdollista tarkastella yhteiskunnan keskeisiä suuria kysymyksiä (van der Meulen & Wiesel 2017, 22), ja ruokaan kytkeytyvät diskurssit toimivat ikkunoina yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin hierarkioihin.

Pyrin tässä artikkelissa selvittämään, minkälaisia kulttuurisia erontekoja luomu- ja lähiruokateksteissä tuotetaan, millaisiin luokkakulttuureihin eettisen ruoan kuluttaminen diskursseissa kiinnittyy ja minkälaisiin diskurssiivisiin keinoihin nämä käytännöt nojaavat. Artikkelini etenee kulttuurisen erottautumisen ja luonnonmukaisen ruoan aiemman tutkimuksen esittelystä aineiston kuvailuun ja edelleen diskurssianalyysiin. Analyysissä käsittelen ruokaan kietoutuvaa eriarvoisuutta esiintuovaa yhteiskuntakriittistä diskurssia, keskiluokan kulttuuriseen erottautumiseen nojaavaa diskurssia sekä eettisen ruokakulttuurin tasa-arvoisuutta alleviivaavaa diskurssia. Lopuksi kokoan yhteen aineiston puhetaivoista nousseita

yhtenäisyyksiä ja ristiriitaisuuksia.

Kulttuurinen erottautuminen ja luonnonmukainen ruoka

Kulttuurisen erottautumisen yhteys ruoan kuluttamiseen kiinnittyy nyky päivän kulttuurintutkimuksessa erityisesti keskiluokkaan, luonnonmukaisuuteen sekä kaikkiruokaisen maun teoretisointeihin. Keskiluokan sekä erityisesti koulutetun, kaupunkilaisen keskiluokan hegemoninen asema näkyy ruokapöydässä ja ruoan diskursseissa. Laura Kolben (2007, 140–141) mukaan ei ole sattumaa, että juuri ruoka ja ruokakulttuuri ovat nousseet aikamme suosikki-aiheiksi: ruoan avulla tehdään sosiaalisia ja kulttuurisia asemointeja sekä erottaututtaessa kulttuurisesti etäisistä ihmisryhmistä että piirrettäessä hiuksenhienoja makuroja toistensa kaltaisten luokkien välille.

Käsitys elämäntyyleistä, mausta ja kulutuksesta hierarkkisesti järjestyneinä ja yhteiskuntaluokkien välistä hierarkiaa vastaavina pohjautuu sosiologi Pierre Bourdieun tutkimuksiin distinktioista (1984). Se, mitä pidetään arvokkaana ja hyvänä kulttuurina liittyy taisteluihin sosiaalisesta arvovallasta. Tätä statuskamppailua käydään nimenomaan kulttuurin piirissä tapahtuvan erottautumisen avulla. (Purhonen ym.

2014.) Kulttuurista erottautumista voi tutkimuksellisesti lähestyä maun ja habituksen käsitteiden kautta.¹ Maku on yksi tärkeimmistä panoksista luokkien taistelussa kulttuurisesta määrittelyvalasta ja keskeinen symbolisen vallan väline: maun avulla luokittelemme ihmisiä ja esineitä sekä tulemme muiden luokittelemiksi (Purhonen ym. 2014, 16; Bourdieu 1984, 11).

Habitus määrittää sitä, miten yksilö luokittelee omaa todellisuuttaan ja niitä kulutustuotteita, joille tämä todellisuus hänet altistaa. Habitus manifestoituu makuina ja kulutuskäyttäytymisenä, mikä puolestaan johtaa distinktiivisten ja eriytyneiden kulutusmallien – elämäntyylien – muodostumiseen. Kulutuksen kentällä maut ja niiden ilmentämät elämäntyyli ovat kerrostuneita sosiaalisten erojen mukaisesti, ja kuluttamisen kenttä on siten jäsentynyt luokka-aseman määrittämien elämäntyylien pohjalta. (Holt 1998, 4.) Habitus on ruumiillistunut toimintatapumusten kokonaisuus, joka yksilön sosiaaliseen asemaan ja aiempaan kokemuspohjaan perustuvana asettaa rakenteelliset rajat toiminnalle ja mahdollistaa tietynlaisia havaitsemisen ja toiminnan käytäntöjä (Purhonen ym. 2014). Tällä tavoin sisäistynyt maku toimii lopulta sekä ikään kuin perittynä ja legitimiudeksi tiivistyneenä kulttuuripääomana että ylempien luokkien he-

gemoniaa neutralisoivana ja diskursiivisesti näkymättömäksi tekemänä mekanismina. Maut ovat ennen kaikkea luokkamakua, ja legitimi maku määrittyy yhteiskunnan kulttuurisesti valtaa pitävän luokan maun mukaiseksi (Gronow 2002, 28).

Valtamedian diskursseissa elämäntapoihin ja kulttuuriseen erottautumiseen kiinnittyvät näkökulmat muodostuvat keskiluokkaisten käsitteellistykseen kautta, ja tästä syystä keskiluokkaa koskevat teoretisoinnit ovat artikkelin teoreettisessa kehystämässä keskeisiä. Artikkelin näkökulma pohjautuu yhdysvaltalaisen ja brittiläisen kulttuurintutkimuksen (esim. Skeggs 2004; Lawler 2005; Shugart 2014) ymmärrykseen keskiluokasta, jossa keskiluokka viittaa hegemoniseen valtakulttuuriin ja sen sanelemiin arvoihin varsinaisten olemassa olevien keskiluokkaitten yksilöiden sijasta. Keskiluokan käsite ei kulttuurintutkimuksessa kuvaa myöskään ensisijaisesti keskituloisuutta, vaan käsitteellä viitataan keskiluokkaan identiteettinä, jolla on valta siirtää muita, vähemmän legitimiin luokkakulttuuriin kytkeytyviä elämäntyyliä kulttuurin keskiöstä marginaaleihin.

Lauri Lahikaisen ja Katariina Mäkisen mukaan keskiluokkaa on kiinnostavaa tarkastella nimenomaan poliittisena tekijänä, jolloin päästään käsiksi nii-

hin ideologisiin merkityksiin, joita keskiluokkaiseen elämään on ladattu (2012, 8). Keskiluokkainen elämäntapa – ritteilläisyys, kohtuus, kunniallisuus ja hyvä maku – näyttäytyy kulttuurissamme samanaikaisesti sekä tavallisuutena että hyvän elämän mallina. Keskiluokkaisuuden ja siihen kietoutuvien hegemonisten kulttuuristen tapojen avulla häilytetään niitä materiaalisia eroja ja ristiiriitoja, jotka väistämättä vaikuttavat siihen, minkälaisista lähtökohdista ja mil-laisilla panoksilla keskiluokkaisen ”hyvän elämän” ideaalia yhteiskunnassa tavoitellaan. (Mt.) Keskiluokka määrittelee itsensä erojen kautta, ja myös käsillä olevassa analyysissä erot muihin määrittelevät keskiluokkaisen normin olemassaolon ja paikan yhteiskunnassa.

Keskiluokkaisuus joko sosiologisempiirisenä luokitteluna tai kulttuurintutkimuksellisenä ymmärryksenä legitimoimista, normatiivisesta elämäntyylistä ei kuitenkaan täysin tavoita niitä eron-tekoja, joita tehdään jatkuvasti keskiluokan sisällä. Koska keskiluokan olemassaolo määrittyy ensi sijassa eroissa ja symbolisissa etäisyyksissä, tämän legitimiuden paikka liikkuu sen mukaan, kenen silmin maailmaa milloinkin katsotaan. Siinä missä keskiluokka hakee etäisyyttä työväenluokkaan, ylempi keskiluokka pyrkii erottautumaan ”tavallisesta” keskiluokkaisuudesta entistä

distinktiivisempiä makuja ja elämäntyytlejä ilmentämällä (esim. Johnston & Baumann 2007; Kaplan 2013; Cappellini ym. 2012). Ylempään keskiluokkaan viitataan tutkimuskirjallisuudessa vaihtelevin termein. Kulttuurisen erottautumisen yleisessä luokittelussa uusi keskiluokka (esim. Giddens 1981; Lange & Meier 2009), korkean kulttuuripääoman perusteella määrittyvä ihmisryhmä (esim. Holt 1998; Carfagna ym. 2014), liberaali koulutettu keskiluokka (Zimmerman 2015) ja ruoankulutuksen saralla *foodiet* (Johnston & Baumann 2015) kuvaavat kaikki sitä länsimaisen hierarkian joukkoa, jolla on kulutuskulttuurin saralla eniten määrittelyvaltaa.

Luonnonmukaisen ruoan konteksteissa identifiointuminen esimerkiksi koulutetun keskiluokan jäseneksi tai foodieksi palautuu lähes aina kaikkiruokaisuuteen maun ja kuluttamisen saralla. Kaikkiruokaisuudella (esim. Peterson & Kern 1996) viitataan viime vuosikymmeninä tapahtuneeseen korkeakulttuurin ja massakulttuurin välisten jyrkkien rajanvetojen murtumiseen. Ruoan kohdalla kaikkiruokaisuuden ihanne näkyy tasa-arvoisuuden korostamisessa sekä hyvän ja huonon maun muuttuneissa määritelmässä. Tasa-arvoisuus (esim. Johnston & Baumann 2015) puolestaan viittaa kulttuuriseen vastaisuun snobistiselle ruokakulttuurille, jossa hyvän

ja huonon maun rajat ovat noudattaneet korkean ja matalan jakolinjoja. Tasa-arvoisuuden ideaalissa korostuvat konservatiivisen laatukäsityksen ja muodollisen illallistamisen sijaan ruokakulttuurin solidaarisuus, globaalius sekä erilaisen etnisyyksien ja identiteettien arvostaminen.

Kaikkiruokaisuuden kulttuurissa legitimiin ja epälegitiimiin ruokakulttuurin välille vedetään rajoja aiempaa monimutkaisemmin keinoin, pyrkimyksenä tasapainottaa erottautumisen tarve tasa-arvoisuuden ideaalin kanssa (Leer 2016, 3). Kaikkiruokaisuutta korostavassa ruokakulttuurissa tasa-arvoisuuden ideaali kietoutuu yhteen ”perinteisen” distinktiivisen syömisen kanssa (esim. Johnston & Baumann 2015). Arvostettuina ruokina pidetään autenttisia, eksoottisia, korkealaatuisia, luovuuksia korostavia, terveellisiä ja eettisiä ruokia (mt.; Tiusanen 2018). Edellä mainitut ominaisuudet viestivät ruoan etäisyydestä välttämättömyyden aiheuttamiin kuluttamisen realiteetteihin – ne viittaavat samanaikaisesti korkeaan moraliin, asiantuntijuuteen, kulttuuriseen pääomaan sekä siihen, että ruoan tyylilisiin ominaisuuksiin on mahdollisuus käyttää rahaa.

Nykyajan ruokakulttuurissa keskeisen kehityksen mukainen kuluttaminen toimii erityisen hedelmällisenä

kulttuurisen erottautumisen ja kaikkiruokaisuuden eetoksen analyysin kenttänä. Ruokamarkkinoilla ja niiden analyyseissa vihreät arvot nimetään usein luonnonmukaisuudeksi, luonnollisuudeksi, ekologisuuksi tai eettisyydeksi – kontekstista ja painopisteestä (ja alkuperäiskielestä) riippuen. Eettisen kuluttamisen voi määritellä kuluttamiseksi, jossa tuotteita ostetaan ja käytetään henkilökohtaisten mieltymysten lisäksi niihin kiinnittyneiden, oikeaan ja hyvään viittaavien moraalisten ominaisuuksien vuoksi (Johnston ym. 2011, 295). Useissa tutkimuksissa on havaittu korrelaatio korkean koulutuksen, tulojen ja kulttuurisen pääoman sekä luonnonmukaista ruokaa kohtaan esiin tuotujen myönteisten asenteiden välillä (esim. Carfagna ym. 2014; Niva ym. 2014). Eettisen syömisen diskurssiin (esim. Johnston ym. 2012) kuuluvat sekä henkilökohtaisten kulutusvalintojen korostaminen että yhteisen hyvän edistäminen, ja diskurssi rakentaa kuluttajista muutosta aikaan saavia toimijoita.

Heidi Zimmermanin (2015) mukaan eettisen kuluttamisen eetos tarjoaa tilaisuuden uudelle yhteiskuntaluokkaan kiinnittyvälle elämäntyyliille, joka lupaa lievittää kapitalistiseen keskiluokkaiseen elämäntapaan liittyvää ahdistusta. Monia eettisen syömisen ja kuluttamisen näkökulmia ja toteutuksia voi

Zimmermanin mukaan pitää elitistisinä: ruoanlaitto, puutarhanhoito, ruokapiirit ja luomuvihannesten yhteisöpalstat vaativat kaikki huomattavaa vapaa-aikaa, fyysistä ja maantieteellistä liikkuvuutta sekä taloudellisia resursseja. Eettisen syömisen realiteetit johtavat moraaliseen hierarkiaan, kun ainoastaan tiettyihin aktiviteetteihin kykenevät ihmiset voivat toteuttaa itseään hyvinä kansalaisina. (Mt., 33–34.) Ruoan valinnasta kertovat merkit ovat keskeisessä asemassa muodostaessamme käsityksiä yhteiskunnallisesti hyväksyttävistä kansalaisista tai kuluttajista (Cairns ym. 2010, 596).

Aineisto ja tutkimusmetodi

Artikkeli pohjautuu laajaan lehtiartikkeliaineistoon, joka koostuu *Helsingin Sanomissa* vuosina 2011–2013 ja 2016–2017² julkaistuista teksteistä tai tekstikokonaisuuksista, joissa ”luomu” ja/tai ”lähiruoka” mainitaan. Analyysi rajautuu lehtiartikkeleihin, joissa ruoka mainitaan yhteydessä luokkaan (mm. työväenluokka, keskiluokka), elintasoon (mm. pienituloinen, hyvätuloinen, huono-osainen, köyhät, rikkaat) tai muihin taloudellisiin tekijöihin (mm. hinta, edullisuus, kalleus, palkka, tasa-arvo, eri-arvoisuus) sekä kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen statukseen (mm. massat,

porvaristo, eliitti, luksus). Lisäksi tekstien sisältöjen tuli liittyä ihmisiin tai ihmisryhmiin, ja käsittelyn tuli viitata eroihin syömisessä, varallisuudessa tai kuluttamisessa. Näiden aineistolähtöisten rajausten kautta kohdistan huomioni ihmisiin merkityksenantoihin ja eroteluiden muodostamiseen sekä luokan saamiin merkityksiin. Artikkelin analyysi pohjautuu 40 lehtiartikkelin kriittiseen diskurssianalyysiin.

Käsitän diskurssin tässä artikkelissa puhettavaksi, joka representoi sosiaalista todellisuutta tietyistä näkökulmasta ja mahdollistaa todellisuuden näkemisen jollakin tietyllä tavalla, samalla rajoittaen muita tapoja, joilla aihe voitaisiin esittää (Foucault 1981; Hall 1999). Kriittisessä diskurssianalyysissä diskurssien ajatellaan osallistuvan kamppailuun yhteiskunnan valta-asemista tiettyjen hierarkioiden ja ymmärrysten luomisen, ylläpitämisen ja vastustamisen kautta. Diskurssianalyysin avulla pyritään ennen kaikkea tuomaan esiin sitä, miten sosiaalinen epätasa-arvo esiintyy, rakentuu ja saa oikeutuksen kielessä ja sen diskursseissa (ks. Wodak 2002, 2). Tämän analyysin tarkoituksena on hahmottaa sitä, millaisin eri tavoin kulttuurinen erottautuminen ja ”luokkapuhe” merkityksellistyvät luonnonmukaisen ruoan konteksteissa. Sovellan David Machinin ja Andrea Mayrin (2012) kriittisen dis-

kurssianalyysin työkalupakkia (mm. leksikaaliset kentät ja retoriikka) sekä Teun van Dijkin (2015) huomioita diskurssien ideologisesta rakentumisesta (arvot, normit ja identifikaatio).

Kiinnitän huomiota tekstien olettaisiin ja hyödyntäisiin kulttuurisiin konteksteihin, sanavalintoihin, tekstin mahdollisiksi tekemiin identifikaation paikkoihin sekä aineistossa toistuviin kulttuurisiin jännitteisiin esittäessäni aineistolle seuraavanlaisia kysymyksiä: Minkälaiset ihmiset tai ryhmät määrittävät teksteissä yksilöllisyyden kautta tai sitä vasten? Minkälaisia yhteisöllisiä symboleja ja kulttuurisia stereotyyppisiä tekstin hyödyntävät ja vaikuttavatko nämä symbolit siihen, miten niiden konteksti on ymmärrettävissä? Millaisiin lausumattomiin taustaoletuksiin eronteoisista, ruoasta ja ympäröivästä maailmasta tekstien lausumat ja positiot nojaavat? Minkälaisista teemoista teksteissä ylipäättään vaikuttaa olevan mahdollista puhua, eli minne piirtyvät tekstien ja mahdollisten lausumien diskurssiiviset rajat? Artikkelin analyysi ei rajaudu ainoastaan tekstien luomu- ja lähiruokamainintoihin vaan tutkin artikkeleita kokonaisuuksina. Luonnonmukaisen ruoan keskusteluihin osaa ottavat tekstit toimivat siten ikään kuin ikkunoina tiettyyn kulttuurin osa-alueeseen ja niihin diskursseihin, jotka muodostavat

ymmärryksiä ruoasta nykyhetken urbaanissa, eettisyyttä ja kaikkiruokaisuutta painottavassa kontekstissa.

Analysissa tunnistetut kolme diskurssia eroavat toisistaan niiden tavoisista käsitellä erottautumisen strategioita, luokkaetuoikeuksia ja näiden etuoikeuksien oikeuttamista. Diskursseissa luokkamakujen ja luokkakulttuurien välisiä hierarkioita sekä kritisoidaan että pidetään yllä ja sekä häivytetään että oikeutetaan: kaikilla kolmella diskursilla on oma tehtävänsä, jota ne kuitenkin toteuttavat usein myös sisäisesti ristiriitaisiin strategioihin ja oletuksiin nojaten. Olen nimennyt diskurssit *eriarvoisuuden kritiikin*, *keskiluokan kulttuurisen erottautumisen* sekä *tasa-arvoisuuden idealin* diskursseiksi.

Valtakunnallisena ja Suomen laajavervikkisimpänä sanomalehtenä³ *Helsingin Sanomat* edustaa valtajulkisuutta sekä journalismia, jolla voi katsoa olevan huomattavasti määrittelyvaltaa puhuttaessa yhteiskuntamme tärkeistä ilmiöistä (Lounasmeri 2006, 3), kenties erityisesti juuri kulttuurin näkökulmasta katsottuna (ks. Hellman & Jaakkola 2009, 26). Valtakunnallisesta asemastaan huolimatta *Helsingin Sanomat* kiinnittyy kaupunkilaisiin arvoihin, mikä ruokakulttuurin osalta johtaa elämäntyylien ja kulutustrendien korostumiseen esimerkiksi maatalouden uutisaiheiden kus-

tannuksella. *Helsingin Sanomien* lukijakunnan voi määritellä osin korkeammin koulutettuihin painottuneeksi (Purhonen ym. 2014). Urbaaneista painotuksistaan huolimatta *Helsingin Sanomat* on suhteellisen moniääninen sanomalehti, ja sen sivuilla luonnonmukaiseen ruokaan ja erotteluihin kiinnittyvät, keskenään ristiriitaisetkin puhutavat pääsevät esiin.

Ruokaa käsittelevillä mediasisällöillä on kaksi päällekkäistä roolia: yhtäältä ne tuovat esiin ruokaan liittyviä yhteiskunnallisia ongelmia, toisaalta synnyttävät ja kierrättävät kulinaarisia trendejä ja määrittelevät sitä, mitkä ruoat ovat kulttuurisen arvostuksen arvoisia (ks. Wells & Caraher 2014, 1428; Johnston & Baumann 2007, 170). Edellä mainittu jaottelu kuvaa hyvin myös *Helsingin Sanomien* aineistoa, jossa luomu- ja lähiruoka saavat kulttuurisia merkityksiä toisaalta yhteiskunnallisen eriarvoisuuden osoittajina, toisaalta legitimiinien, etuoikeuksiin kietoutuneiden makuarvostelmien oikeuttajina.

Eriarvoisuuden kritiikki

Eriarvoisuuden kritiikin diskursseissa sosiaaliset ja kulttuuriset erot eivät ole elämäntyyllisiä valintoja vaan taloudellisia ja sosiaalisia realiteetteja, jotka määrittävät ihmisten mahdollisuuk-

sia mielekkääseen elämään ja ruokaan. *Helsingin Sanomien* aineistossa käsitellään ajoittain hyvinkin kriittisin äänenpainoin sosiaalista eriarvoisuutta muun muassa luokkahierarkioiden, köyhyyden ja leipäjonojen näkökulmista.

Helsingin Sanomien aineistossa köyhyyttä, ruoan hintaa ja eriarvoisuutta kommentoidaan usein asiantuntijapositiona. Näkökulmat perustuvat mitattavissa oleviin tosiasioihin, ja eriarvoisuus näyttäytyy todellisena, joskin etäisenä, ongelmana. Monissa aineiston teksteissä luomusta ja lähiruoasta puhuttaessa mainittiin niiden tavallista korkeampi hinta – se, ”ettei kaikilla välttämättä ole varaa” luonnonmukaiseen kuluttamiseen. Kolumnissa ”Kotoilu haisee jätteiltä” (8.12.2011) kirjoittaja suhtautuu epäillen luomutuotteiden ekologiseen muutosvoimaan luomun korkeiden hintojen ja poissulkevuuden vuoksi:

Ostin luomukaupasta evääksi omenan, päärynän ja pari kourallista kirsikkatomaatteja. Ne maksoivat enemmän kuin täysipainoinen kasvislounas vie-reisessä ravintolassa.

On selvää, mikseivät suurperheiden ostosvastaavat parveile kauppahallin suloisissa pikkupuodissa, vaan keskellä jotain susirumaa risteystä kököttävässä automarketissa. Helppo täältä on hyvätuloinen hipin huudella ja heilutella mansikoita maksavaa tomaattia.

Kirjoitus asettuu osaksi luonnonmukaisen kuluttamisen kritiikkiä, jossa ”ekokuluttaminen” nähdään statusorientoituneeksi keinoksi vähentää hyväosaisen ihmisen suuresta hiilijalanjäljestä juontuvaa syyllisyyttä. ”Vihreä kuluttaminen” sulkee suuren osan kuluttajia elämäntyylin ulkopuolelle (Paddock 2014) ja korostaa paikallista pientoimintaa sen sijaan, että kansalaisia rohkaistaisiin kyseenalaistamaan ruoan järjestelmiä ja niiden rakenteita systemaattisemmin (Mares & Alkon 2011, 68).

Asiantuntijavetoisten ja luonnonmukaisen ruoan eksklusiivisuutta kritisoivien artikkelien lisäksi diskurssin teksteissä käsitellään yhteiskunnan rakenteissa piilevää eriarvoisuutta. Artikkelin ”Perintönä syrjäytyminen” (11.4.2012) peräänkuuluttaa empatiaa yhteiskunnan huono-osaisia kohtaan. Juttu käsittelee Yleisradion dokumenttia *Perintönä köyhyys*, ja toimittaja kertoo, miten dokumentissa esiintyneiden huono-osaisen kotia, ulkonäköä ja ruokailutottumuksia kritisoidaan verkkokeskusteluissa heidän kyvyttömyydestään ”ottaa itseä niskasta kiinni”.

Dokumentissa esiintyneestä perheestä tekevät monen silmissä ”vääränlaisia” tismalleen samat asiat, jotka tekevät heistä tämän yhteiskunnan huono-osaisia.

Artikkeli kritisoi näkemystä yksilön vastuusta perimmäisenä moraalisenä mitattikkuna tilanteessa, jossa yksilöiden sosioekonominen asema määrittää merkittävästi heidän mahdollisuuksiaan vaikuttaa omaan elämäänsä ja tulevaisuuteensa. Luonnonmukainen kuluttaminen määrittyy tekstissä ”osattomuuden kokemuksen” vastakohtaksi ja merkiksi sosiaalisten maailmojen erojen repeämisestä.

Ehkä siksi suomalainen yhteiskunnallinen keskustelu on juuri nyt täynnä puhetta yksilöstä. Ympäristöongelmat, luokkaerot ja päivähoidon laatu kilpistyivät väittelyksi yksilön valinnoista. Luomua vai tehoviljeltyä? Kotiäiti vai uraäiti? Laiska vai ahkera?

Dokumentissa pieni poika katselee tuttu suussa edessään kiemurteleva leipäjonoa. Toteammeko myös hänelle, että kaikki on vain itsestä kiinni?

Leipäjonot ovat eriarvoisuuden kritiikin diskurssissa se konkreettinen paikka, johon huono-osaisuus ja huono ruoka kulminoituvat. Kenties leipäjonon sekä fyysiset että metaforiset ominaisuudet auttavat paikantamaan epämääräisen rakenteellisen eriarvoisuuden johonkin silmin havaittavissa olevaan kohteeseen. Taloudellisesti huonommassa asemassa olevien ihmisten omakohtaisia näkökulmia aineisto sisältää hyvin vähän, ja sii-

nä suhteessa *Helsingin Sanomien* aineisto muistuttaa kansainvälisiä mediasisältöjä (ks. McKendrick ym. 2008, 31). Köyhyys tulee aineistossa määritellyksi lähes aina ulkopuolelta, toimittajan näkökulmasta, josta käsin kuvailut ja kuvitellut huono-osaiset ihmiset muodostuvat ikään kuin sosiaaliluokkansa tyyppi-esimerkeiksi.

Yksi aineiston puhetapoja selittävä tekijä on köyhyyden määritelmään jo lähtökohtaisesti kuuluva puute. Aktiivinen toimijuus sopii huonosti yhteen tekemättä jättämisen kanssa – sen kanssa, että ei ole varaa, ei tule toimeen, ei syö luomua (8.2.2012), ei ole kotia tai keittiötä (”Syövä luokka”, 28.4.2013). Köyhät tai työväenluokka määrittyvät hegemonisissa diskursseissa puutteen, kasvottomuuden ja liikkumattomuuden kautta, vastakohtana keskiluokkaiselle toimijuudelle, yksilöllisyydelle ja liikkuvuudelle (Skeggs 2004, 94, 98). Huono-osaisen kulttuurin määrittelevä pelkän puutteen kautta rajaa kuitenkin myös hegemonisia rakenteita kyseenalaistavan diskurssin kykyä käsitellä ja käsitteellistää köyhyyttä.

Aineistoon sisältyy yksi (oletettavasti) köyhän ihmisen kirjoittama mielipidekirjoitus sekä erään toimittajan reportaasi omasta, kuukauden mittaisesta köyhyyskokeilustaan. Mielipidekirjoituksessa ”Syrjäytyminen alkaa

köyhästä kodista” (8.2.2012) kirjoittaja toteaa, että köyhässä kodissa on puutetta kaikesta: ”siellä ei syödä luomua eikä pihviä tai kalaa”. Tällaisia oletuksia köyhyyskokeilua tekemään lähtevä toimittaja haluaa omassa reportaasissaan ”Riittääkö 70 euroa viikossa terveelliseen ruokaan?” (14.1.2016) koetella.

Asettelen rahat pöydälle, 283 euroa. Se ei ole paljon. Silti sadat tuhannet suomalaiset ruokkivat itsensä kuukausittain tällä ja pienemmälläkin rahamäärällä.

Mutta kuinka laadukkaasti tällä rahalla voi syödä? Onko pakko syödä vähäravinteisinta huttua, eineksiä ja ulkomaisia halpiselintarvikkeita? Onko terveellinen ruoka oikeasti kallista?

Toimittaja tuo esiin, kuinka tavallista pienempi ruokabudjetti aiheutti jo yhden kuukauden kokeilun aikana henkistä ja sosiaalista epämukavuutta. Epäoikeudenmukaisuuden ja häpeän tunteiden pohdinnasta huolimatta artikkeli kuvaa hyväosaisten ihmisen resursseja, jotka muodostuvat muun muassa ruoka-toimittajan ennestään erinomaisista ruoanlaiton kyvyistä ja laajasta makupaletista, luomuruokapiiriin kuulumisesta sekä suunnittelun ja ennakkoinnin taidoista:

Teen punajuuri-ohra-tofuvuoan, keittoa paahdetuista porkkanoista ja kur-

pitsamuffineja. Kaiken kukkuraksi otan vielä kurpitsan siemenet talteen ja paahdan ne – kuin suoraan Marttonen oppikirjasta!

Kokonaisuutena artikkeli käy kattavasti läpi pienestä ruokabudjetistä johtuvia arjen ongelmia, vaikka lopulta toimittaja toteaaakin käsityksen terveellisen ruoan kalleudesta harhaluuloksi ja nojautuu ikiaikaiseen neuvon köyhien valittaessa terveellisen syömisen vaikeudesta:

Mistä harhaluulot terveellisen ruoan kalleudesta johtuvat? Pitkälti siitä, että monet ”terveyttä edistävinä” markkinoitut elintarvikkeet maksavat enemmän. Itse tehty, terveellinen, kasvispainotteinen ruoka ei ole kallista, sen valmistaminen vain vie aikaa.

Vilpitöntä halua kokeilla edullisen syömisen mahdollisuuksia varjostaa tekstin nojautuminen ruokakeskustelun hegemoniseen diskurssiin, jossa edullinen syöminen on pienellä vaivannäöllä helppoa, sillä juurekset ovat edullisia ja metsän marjat ja sienet ilmaisia. Erään tutkimuksen mukaan yhteys yksilöiden ja terveysviranomaisten – miksei myös toimittajien – välillä näyttää katkenneen neuvojen perustuessa oletukseen siitä, että ihmiset sekä osaavat että haluavat laittaa ruokaa (LeGreco, Greene & Shaw 2014, 248).

Eriarvoisuuden kritiikin diskurssi

tuottaa useampia positioita siinä puhuille tai kuvatuille ihmisille, joihin kuuluvat muun muassa automarkettien suurperheiden ostosvastaavat, syrjäytyneet ja huono-osaiset, toimentulotuella elävät köyhät, ”hyvätuloiset hipit” ja freelance-toimittajat. Luonnonmukainen ruoka paikantaa diskurssissa subjekti-asemia siten, että yksilön asema elämäntyylien ja luokkien hierarkiassa voidaan mitata hänen etäisyydestään luomuun: mitä suurempi etäisyys, sitä huonompi asema ja mitä pienempi etäisyys, sitä lähempänä kulttuurista legitimitettiin ja hyväosaisuutta ollaan. Näin ollen samalla kun diskurssissa tuodaan esiin ruoan kuluttamisen eriarvoisuutta ja silloin tällöin myös penätään jonkinlaista muutosta, diskurssi myös vahvistaa ruokaan liittyvää kulttuurista erottautumista pönkittäen eettistä kuluttamista tavoiteltavana elämäntyylinä.

Keskiluokan kulttuurinen erottautuminen

Keskiluokan kulttuurisen erottautumisen diskurssissa luokkaeroihin viitataan rakenteiden ja eriarvoisuuden sijaan käyttämällä hyväksi luokkamakuihin kiinnittyviä elämäntyyllisiä valintoja, joissa luokat erotetaan toisistaan kulttuuristen merkkien avulla. *Helsingin Sanomien* aineistossa eroja tehdään vil-

jelemällä esimerkkejä distinktiivisestä syömisestä sekä korostamalla eri luokkien edustajien elämäntyylien vastakohtaisuutta ja stereotyyppisiä luokkahabituksia. Diskurssissa erityisesti kaupunkilaisen, koulutetun keskiluokan arvostama ruokakulttuuri on keskeisessä asemassa, ja toisenlaiset maut ja elämäntyyli määrittävät suhteessa tähän normiin. Luomuruoka toimii diskurssissa suorana keskiluokkaisuuden symbolina ja koulutetun keskiluokan elämäntavan paikantajana. Malmön-matkailujutun (4.5.2013) kohdalla lukijan ei tarvitse tehdä salapoliisintyötä löytääkseen viiheitä asuinalueiden statuksesta luokkahierarkiassa:

Aivan Turning Torson vieressä on Green-supermarket. Luomu tekee kauppansa. Se ei ole yllätys, sillä vieressä on nykyajan Melukylää muistettava kirjava Bo01-alue. Siellä asuu boheemeja porvareita.

Artikkelissa ”Oi ihana Amerikka” (30.6.2013) Michelle Obama ja Judy Oreck nimetään esimerkeiksi ”uudesta ylemmästä keskiluokasta, joka viljelee luomuporkkanoita ja kasvattaa mehiläisiä kuin mikäkin kalliolainen downshiftari”. Berliinin-matkailujutussa (29.10.2016) urbaanin keskiluokkaisuuden alalaji hipsteriys (ks. Cronin ym. 2014) yhdistyy luomuruokaan, ja ”seu-

raavan hipsterisaarekseen” löydyttyä saattaa olla vaikeaa määritellä, kumpi tuli ensin, hipsteri vai luomukauppa. Eettisen kuluttamisen vetovoima hyväosaisten kuluttajien keskuudessa on hyvin dokumentoitu (esim. Carfagna ym. 2014; Niva ym. 2014), ja luomu- ja lähiruoka kelpaavat myös journalistisissa teksteissä korkean kulttuuripääoman merkeiksi ilman sen kummempia perusteluja.

Artikkelissa ”Ilmavalokuvaaja Sami Kurikka heittäytyi kyläkauppiaaksi” (14.4.2016) luokkaerot tehdään näkyviksi hienovaraisen vertailun avulla. Långvikin kylä, jossa ”kaupungista tihkuva vauraus kohtaa puuhakkaan maaseudun”, koostuu artikkelissa paikallisista duunareista ja kaupunkilaisista mökkeilijöistä. Luokkaerojen läsnäolosta vihjaillaan luokkasymbolien esiin tuomisen kautta: työväenluokkaisuus Ferrari-lippiksineen, Saabeineen ja tupakka-askeineen vertautuu vauraiden kaupunkilaisten punaviiniin ja korkeakirjallisuuteen. Samat arkkityypit ja kaantuvat jutussa työvoimansa myyjiksi ja työn ostajiksi:

”Meidän auton ratissa on jokin vika, kun auto kääntyy aina tänne”, sanoo Westlin-Latoomaa ja tilaa kuin ohimenneen Stjernbergiltä laiturirakan.

Diskurssissa erottelut pannaan käytännön luokkakulttuurien ja -erojen sym-

boleiksi muunnettujen ominaisuuksien ja artefaktien avulla. Vaikka kyläkaupan ilmoitustaululla mainostettavat italialaiset puulämmitteiset uunit ja tuotevalikoimaan kuuluvat lihapiirakat ja kahdeksan tölkin Karhu-pakkaukset tunnuttavat elävän sulassa sovussa, tekevät artikkelissa hyödynnetyt luokkasymbolit selväksi, että Långvikissä asustaa kahden kerroksen väkeä. Lisäksi jutun mökkiläiset eivät välttämättä käy kyläkaupassa ensisijaisesti tarpeesta vaan osoitukseksi korkeasta moraalista tai autenttisuudesta ja siten luomu- ja lähiruokadiskurssille tyypillisestä paikalliskulttuurin elvyttämisen ajatuksesta (ks. Tiusanen 2018). Esimerkiksi eräällä mökkeileväällä opettajalla on perheineen ”periaate, että jos jotain pientä puuttuu, se ostetaan täältä”.

Se, kuinka selkeästi kulutuskulttuurien erot ylempään keskiluokan, hipstereiden tai koulutetun keskiluokan ja ”muiden” välillä tulevat kirjoitetuksi auki, vaihtelee diskurssin sisällä. Siinä missä monissa lehtiteksteissä esimerkiksi luomun kuluttamisen mainitsemisen itsessään ”kertoo jo tarpeeksi” kuvattun elämäntyylin legitimiyydestä, muutamissa artikkeleissa toimittaja tai kolumnisti itse asemoituu osaksi ylempää keskiluokkaa korostaen kulttuurista ja moraalista kuilua, joka erottaa koulutetun keskiluokan alempien luokkien

lisäksi myös tavallisesta keskiluokkaisuudesta. Stephanie Lawlerin mukaan keskiluokkainen yksilöllisyys tuotetaan vastakohtana alempien luokkien massoille, ja keskiluokkaisissa diskursseissa hyvä maku heijastaa ”todellista ihmisyyttä” ja viestii yksilöllisyydestä (2005, 429–431). Yksilöllisyys vastaan massakulttuuri -erottelu nostetaan seuraavaksi käsittelemissäni lehtiteksteissä pöydälle, ja pelkkään luokkakulttuurien vihjailuun tyytymisen sijaan massojen ja koulutetun keskiluokan todellisuuksien erilaisuutta pohdiskellaan kirjoittajien henkilökohtaisten huomioiden kautta.

Kolumnissa ”Coca Cola mittaa vaurautta: toisille se on luksusta, toisille roskaa” (29.2.2016) kirjoittaja kertoo katso-neensa hiljattain sarjan valokuvia, joissa esiteltiin eri maiden keskivertoperheiden viikon ruokaostoksia:

Coca Cola tuntuu mittaavan omalla tavallaan vaurautta. Toisille sen juominen on luksusta.

Toinen ääripää pitää puolestaan limsaa lähes roskaväen juomana. Miksi ostaa Coca Colaa, kun voi siemailla kymmenen euron vihersmoothieta.

Kirjoittaja jää pohtimaan suomalaista luksuksen ja ”roskaväen” ruoan määritelmää seuraavasti:

Suomalaista perhettä ei kyseisestä valokuvasarjasta löytynyt, mutta Facebook-virtani maalaa terveellistä kuvaa –.

Ystäväni ovat tiedostavaa sakkia, jolle ruoka ei ole vain polttoainetta. – Yhä useampi tarttuu vegaanihaasteeseen, suosii luomuruokaa ja keittää vauvoilleen soseet itse. Eilen eräs ystäväni postasi kuvan maukkaan näköisestä sashimi-lounaasta Singaporen kalamarkkinoilta, toinen oli käynyt testaamassa huippuravintolan gluteenitoman menun.

Mutta mitä löytyisi keskivertoperheen kuvasta? Lihamakaronilaatikka vai thaimaalaisia? Ruisleipää vai hampurilaisia? Olisi ollut kiinnostavaa nähdä omaa kuplaansa pidemmälle.

Näennäisen objektiivisesta ja pohdiskelevasta sävystään huolimatta kirjoitus on elämäntyyllinen ja ennen kaikkea moraalinen kannanotto siihen, minkälainen ruoka on hyvää ruokaa ja minkälaiset syöjät hyviä ihmisiä. Kolumni positioidi kirjoittajansa roskaväen tai keskivertoperheen sijaan osaksi ”tiedostavaa sakkia”, jolle ruoka ei ole vain polttoainetta vaan keskeinen osa elämäntapaa. Teksti alleviivaa kaupunkilaisen keskiluokan etäisyyttä makaronilaatikkaa syövästä keskivertosuomalaisista, sillä keskiverrot ihmiset elävät jossakin kirjoittajan ”oman kuplan” ulkopuolella. Ainoastaan toinen vastaavanlainen sarja valo-

kuvia muiden ruokaostoksista vaikuttaisi paljastavan kaupunkilaiselle keskiluokalle tavallisten suomalaisten ruokakulttuurin saloja.

Artikkelissa ”Käpylästä oli loppua kampsimpukka” (22.1.2012) urbaanit, koulutetut keskiluokkaiset yksilöt määrittävät – toimittaja mukaan lukien – ihmisiksi, joiden arjessa ruoka näyttelee suurta osaa.

Helsingin Käpylässä on lauantai-ilta-päivä, ja koulutettu keskiluokka kohtaa K-market Mustassa Pekassa.

Käpylän K-Marketissa toimittaja moikkailee niin *Helsingin Sanomien* kulttuuriosaston pomoa, kokoomuksen valtuustoryhmän pomoa, Yle Kulttuurin tuottajaa, valokuvaajaa kuin teatterinjohtajaakin.

Täällä tapaa aina tuttuja: media-alan ja vapaitten ammattien ihmisiä, sivistyneistöä, puutaloalueitten koulutettua väkeä.

Artikkelin loppukaneettina koulutetun keskiluokan vastapainoksi kärrätään esiin muut suomalaiset:

Mutta markettien mainoksissa ovat samat tarjousjauhelihat, koipireidit, kalapuikot. Niitä ostaa asiakasmassa. Suomen siwojen, alepojen ja prismojen kassajonoissa näkee kärryjä täyn-

nä sipsisäkkejä, jättipulloja limsaa, olutmäyräkoiria, valmispizzoja, makaraa, karkkia ja maitoa.

Vahvin vastakkainasettelu muodostetaan yllä olevissa teksteissä juuri yksilöllisyyden ja massojen välille – monipuolisuuden ja monotonisuuden, hyvän ja huonon moraalien välille. Kiinnostavaa on sekin, miten välinpitämättömyys, jämähtäneisyys ja tietämättömyys – joiden kautta työväenluokka usein keskiluokkaisissa näkökulmissa asemoidaan (ks. Skeggs 2004) – määrittyy teksteissä nimenomaan suomalaisten piirteeksi. Suomalaisuus muodostuu vastakohtaksi toisaalta koulutetun keskiluokan kosmopoliittiselle elämäntyyli- le, toisaalta erojen tekeminen suomalaisia kohtaan paljastaa koulutetun keskiluokan näkemyksen omasta paikastaan kulttuurimme huipulla.

Tasa-arvoisuuden vakuuttelu

Kaikkiruokaisen ruokakulttuurin puhe- tavoissa teorialuvussa käsittelemäni tasa-arvoisuuden ideaali vaikuttaa hyvän maun määrittelyyn. Tasa-arvoisuuden vakuuttelun diskurssissa tasa-arvoisuuden ideaalia käytetään hyväksi ”oikeanlaisen” ruokakulttuurin legitimiuden todisteluissa. Diskurssissa tasa-arvoisuuden korostamisen tehtävä on taloudellisen eriarvoisuuden verhoaminen erilai-

suuden arvostamisen viittaan: varattomuus ja varallisuus asetetaan tasa-arvoiseksi asiantiloiksi ja elämäntyyliiksi, jotka perustuvat ennen kaikkea kuluttajan valintoihin ja mieltymyksiin.

Artikkelissa ”Pröystäilyn uusi aika” (15.8.2012) käsitellään asiantuntijalause- suntojen kautta luksuksen käsitteen merkityksen muuntumista eksklusiivisesta tasa-arvoiseen luksukseen:

Toisaalta on myös paljon luksusta, joka on todella monen ulottuvilla. Seitsemän euron luomuruisleivän voi ostaa melkein kuka tahansa. Kun tarpeeksi säästää, voi silloin tällöin käydä syömässä huippuravintolassa. Jos säästää vuosikymmenen, voi hankkia vaikka kalliin designruokapöydän.

Keitä ovat nämä ”todella monet” ja ”melkein ketkä tahansa”, joita entistä tasa-arvoisempi ruokakulttuuri koskee? Käytännön elämän tasolla ei ole sama asia, pitääkö designruokapöytää varten säästää vaikkapa kolme kuukautta vai kokonainen vuosikymmen. Etuoikeutetut näkökulmat esitetään usein ruokapuheessa normaaleina ja luokattomina – siitä huolimatta, että rakenteellinen eriarvoisuus tekee distinktiivisestä kuluttamisesta ja syömisestä hyvin vaikeaa marginalisoiduille ihmisryhmille (ks. Johnston ym. 2011, 296). Tasa-arvoisuuden vakuuttelun diskurssi luonnollistaa taloudellisia

eroja määrittämällä rikkaiden ja köyhyyden kulttuurisesti vertaisiksi asiantiloiksi ja taloudellisen hyväosaisuuden ikään kuin merkityksettömäksi seikaksi, yhdeksi vaihtoehdoksi lukuisista tasavero- roisista vaihtoehdoista.

Tasa-arvoisuuden korostaminen näkyy artikkeleissa lisäksi arkiruoan käsitteen uudelleenmäärittelyä sekä elitistin leiman torjumisena. Artikkelissa ”Aktivisti hankkii ruokaa ohi systeemin” (13.9.2011) haastateltu Olli Repo perusti oman ruokapiirin ”hyvän suomalaisen perusruoan” saannin turvaamiseksi perheelleen:

Marketien mauttomat vihannekset ja marinoidut lihat eivät innostaneet, parempaa pitää saada, perhe tuumi.

Tavallista paremman ruoan määrittely vain tavalliseksi ruoaksi saa tekstissä vetoapua Revon henkilökohtaisen rentouden korostamisesta. Revossa ”ei ole pioneerin paloa eikä kansanjohdajan kiihkoa”, hän ”istuu lippis päässä” ja ”ottaa lunkisti”. Tavalliset ruoat muuttuvat tietyillä tavoin kontekstoituina erikoiseksi ruuiksi, ja esimerkiksi ”hyvä suomalainen perusruoka” saa eksklusiivisia ulottuvuuksia. Tavallisuus on sosiaalinen rakennelma eikä siten luontaisesti läsnä ”ruuassa itsessään” (Kaplan 2013, 246). Maun tavallisuuden ja yksin-

kertaisuuden korostaminen tekee mahdolliseksi turvallisen navigoimisen kahden ristiriitaisen kulttuurisen strategian – erottautumisen ja tasa-arvoisuuden – välillä (mt.).

Monissa tasa-arvoisuutta korostavissa teksteissä elitismi torjutaan ponnekkaasti. Esimerkiksi mielipidekirjoituksessa ”Suomalaisen ruokakulttuurin kehitys ei ole elitismiä” (30.10.2016) elitistisyys kielletään sekä taloudellisten että moraalisten näkökantojen kautta. Moraalittoman köyhyyden ja niin ikään moraalittoman elitismin väliin jää moraalisen toiminnan kaistale, jossa hyvä moraalilla viittaa vaivannäköön, tietotaitoon ja kiinnostukseen:

Marjat ja sienet ovat ilmaisia. Rekoryhmien kautta pääsee helposti käsiksi huippuluokan tuotteisiin.

Ihminen, joka välittää siitä mitä syö, osaa usein myös valmistaa ruokansa itse.

Keskiluokan hegemoniaa ylläpitävissä ruokateksteissä luonnonmukaisen syömisestä materiaalisia kuluja tuodaan esiin harvoin. Meghan Lynchin ja Audrey Gilesin mukaan luomuruoan saatetaan todeta ”maksavan tavallista enemmän” mutta olevan ”laadultaan parempaa”, tai terveellisessä syömisessä ei ajatella olevan ”kysymys rahasta” (2013, 488).

Helsingin Sanomissa elitistisyyden kieltävien mielipidekirjoitusten (edellä mainitun lisäksi ”Köyhällekin ruoan alkuperällä voi olla merkitystä”, 30.10.2016) taloudellisuuteen nojautuvat argumentit jäävät jokseenkin monitulkintaisiksi – lähi- ja luomuruoka näyttää kirjoittajien mukaan olevan sekä edullisempaa, samanhintaista että kalliimpaa kuin tavanomainen ruoka. Korkea hinta ei kuitenkaan sinällään pidetä ongelmana, kunhan ruoka periaatteessa on epäelitististä ja siten ikään kuin kaikkien saatavilla. Kirjoittajat haluavat erottaa ”pröystäilevän elämäntyylin” laadukkaiden raaka-aineiden suosimisesta – varakkaat elitistit niistä, jotka vain käyttävät ruokaan hieman enemmän rahaa.

Tasa-arvoisuuden vakuuttelun diskursseissa edullisuus, kalleus, tasa-arvoisuus ja luksus määrittyvät hyvin erilaisiksi valitusta näkökulmasta riippuen: toisaalta luomuruoalle määritellään luksukseksi, toisaalta 72 euron hintaisen ravintolaillallisen kerrotaan syntyneen halusta ”tehdä hyvää ruokaa, johon ihmisillä on varaa” (4.1.2017). Diskursseissa näkyvät kaikkiruokaiseen kulttuuriin kuuluva matalan ja korkean sekoittuminen sekä näiden välisten erojen hämärtyminen – luksus on mitä tahansa, mikä luksukseksi nimetään, ja eksklusiivinen on kaikkien saatavilla, kunhan tarpeeksi säästää. Elitismin torjuminen

tai tasa-arvoisuuden ideaalin vaaliminen riippuu siten valitusta näkökulmasta ja on sellaisenaan helposti ulkokultaista – diskurssin puhutteleva kuluttaja saa (taata) olla laatu tietoinen muttei snobi, pihimuttei köyhä.

Kenen ruoka kelpaa ruokakulttuuriksi?

Helsingin Sanomien luomu- ja lähiruokatekstien tarkastelu kulttuurisen erottautumisen, eriarvoisuuden ja luokkapuheen näkökulmista muodostaa kuvan luonnonmukaisen ruoan diskurssiivisesta kentästä, jossa eettinen kuluttaminen osallistuu kulttuuristen hierarkioiden ylläpitämiseen. Aineistossa havaittavista eriarvoisen yhteiskunnan kyseenalaistamisen tavoista huolimatta analyysi osoittaa, että luonnonmukaisuutta painottavassa ruokakulttuurissa hyvä ruoka ja haluttava elämäntyyli muodostuvat keskiluokkaisten merkitystenantojen ja ideaalien kautta.

Analysoituissa diskursseissa suhtautuminen erontekoihin vaihtelee sen mukaan, määritelläänkö yhteiskuntaluokka teksteissä eriarvoisuudeksi vai kulttuuriksi: luokka eriarvoisuutena tulee aineistossa aina kritisoiduksi, kun taas luokka kulttuurina häilyy joko näkymättömänä esioletuksena kriittisten näkökulmien taustalla tai sitä uusinnetaan

kulttuurisissa erotteluissa ja symbolisissa etäännyttämisisä. Yhtenäinen oikeanlaisen ruoan määritelmä ei tule kyseenalaistetuksi edes aineiston kriittisissä puheenvuoroissa. Hyvä ruoka on luonnonmukaista, laadukasta ja yksilöllistä. Eri-laisten äänien välisessä kamppailussa ei siten ole kysymys siitä, kenen kulinaarinen maku on muita parempi, vaan siitä, onko pääsy tietyn maun mukaiseen ruokapöytään tasa-arvoista (ja mikäli ei ole, onko se väärin). *Helsingin Sanomien* luomu- ja lähiruokatekstien luokkakuvauksissa ruokakulttuuri viittaa nimenomaan keskiluokkaan, ja muita yhteiskunnallisia tai symbolisia ryhmiä (köyhiä, massoja, yksinhuoltajajäitejä) kuvaa taloudellisten resurssien puutteen ohella ruokakulttuurin puute.

Toisaalta myös keskiluokkaisuus ”tavallisena suomalaisuutena” päättyy aineistossa aika ajoin etäännyttämistoimien kohteeksi. Osassa teksteistä tavanomaista keskiluokkaisuutta ilmentää jos ei suoranaisesti puute niin ainakin jonkinlainen keskiahakuisuus tai jämähtäneisyys verrattaessa urbaaniin koulutettuun keskiluokkaan ja sen tiedostaviin ruokailutapoihin. *Helsingin Sanomien* aineistossa hegemonisen luokkakulttuurin määritelmä kiikkuu siten jossakin keskiluokan ja kulttuurieliitin välimaastossa, korostaen joko meitä keskiluokkana tai muita joinain muina kuin

kaupunkilaisen ”sivistyneistön” jäsenenä. Yhteistä näille asemoille on ruokien tai ruokailutapojen – kuten luomu, vihersmoothiet, liha-makaronilaatiko ja sipsisäkit – muuntaminen luokkasymboleiksi, jotka positioivat (oletetut) ruokailijat eri tasoille syömisen kulttuurisessa hierarkiassa.

Yhteistä aineiston diskursseille on lisäksi moraalien korostuminen. Ruokaa ja syömistä ohjaavat moraalikäsitteet ovat nykypäivän itsereflektiota korostavassa modernissa maailmassa yhä merkityksellisempiä, eikä syömisessä ole kyse ainoastaan ravinnosta tai nautinnosta vaan myös arkisista mahdollisuuksista moraaliseen toimintaan (ks. Lynch & Giles 2013, 489). Snobbailevaa kerskakulutusta karsastavassa kulttuurissa ruoka on mitä sopivin kulutuksen kohde, sillä ruoan kuluttaminen ei linkity materiaalisuuden syntiin samalla tavoin kuin tavaroiden ostaminen. Erottautuminen muodostuu vanhojen statussymbolien sijaan entistä vahvemmin tekojen ja arvojen ilmaisemisen kautta – toimijuutta, korkeaa moraalialia ja kulttuurisia herkkyyksiä korostamalla (ks. Garson 2007, 8).

Helsingin Sanomien diskursseja erottaa toisistaan se, miten moraalit niissä ymmärretään ja minkälainen toiminta määrittyy moraalisesti hyväksi. Moraali näkyy sekä luokkienvälisen soli-

daarisuuden vaatimuksena että morali-soivina opetuksina terveellisen ja eettisen syömisen edullisuudesta tai hyvän keskiluokkaisen moraalien ja moraalittoman puutteen vastakkainasetteluna. Siinä missä kaupunkilaiseen keskiluokkaisuuteen paikantuva määritelmä ruokakulttuurista rajaa läpi aineiston sitä, miten luonnonmukaisesta ruoasta on ylipäätään mahdollista puhua, kamppailua keskiluokkaisten arvojen ja hyvän moraalien määritelmistä käydään diskurssien välillä.

VIITTEET

1. Bourdieulaista makujen ja habitusten hierarkioihin perustuvaa mallia on sosiologiassa myös kritisoitu liian kankeana ja deterministisenä (esim. Lahire 2008), mutta analysoitaessa diskurssiivisesti ilmentyvää kulttuurista legitimitettä todellisten ihmisryhmien makuarvoistelmien sijaan Bourdieun teorian toimivat hyvin kulttuuristen kenttien hierarkisuuden tarkastelussa.
2. Aineisto koostuu kahdesta yhtenäisestä lehtiartikkelien julkaisu vuosien jaksosta (2011–2013 sekä 2016–2017) kahden erillisen aineistonkeruuprosessin vuoksi: aineiston ensimmäinen osa on kerätty vuosina 2013–2015 ja jälkimmäinen osa lisänä edelliseen, vuonna 2017. Julkaisu vuosien jaksot on valittu siten, että ne keruuajankohdat huomioon ottaen edustaisivat *Helsingin Sanomien* luomu- ja lähiruokakirjoittelua mahdollisimman laajalta aikaväliltä. Aineiston ulkopuolelle olen jättänyt radion ja television ohjelmatedot, kulttuurisuvun levy- tai kirja-arvostelut ja ruokareseptit; tekstit, joissa esimerkiksi ”luomu” mainitaan ainoastaan osana ammattinimikettä ja tekstit, joissa ”luomu” mainitaan jossakin muussa kuin ruokaan liittyvässä kontekstissa. Aineisto on kerätty *Helsingin Sanomien* digitaalisesta sanomalehtiarkistosta sekä osittain lehden verkkosivujen näköislehtien kokoelmasta.

3. Levikkitalasto 2016. Media Audit Finland, 2017. <http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2017/06/Levikkitalasto-2016.pdf>

AINEISTO

Artikkelissa viitattu lehtitekstit (*Helsingin Sanomien* aineisto 2011–2013 ja 2016–2017)

- 13.9.2011, Jaana Laitinen. Aktivisti hankkii ruokaa ohi systeemin. Ihmiset.
- 8.12.2011, Rosa Meriläinen. Kotoilu haisee jätteiltä. Kotimaa.
- 22.1.2012, Ilkka Malmberg. Käpylästä oli loppua kampsimpukka. Kotimaa.
- 8.2.2012, Mari Antvuori. Syrjäytyminen alkaa köyhästä kodista. Mielipide.
- 11.4.2012, Elina Hirvonen. Perintönä syrjäytymisen. Kulttuuri.
- 15.8.2012, Kyösti Niemelä. Pröystäilyn uusi aika. Kuluttaja.
- 28.4.2013, Anna-Liina Kauhanen. Syövä luokka. Sunnuntai.
- 4.5.2013, Annukka Oksanen. Euroviisuhauma levittää Malmössä estoitta. Matka.
- 30.6.2013, Veera Luoma-aho. Oi ihana Amerikka. Sunnuntai.
- 14.1.2016, Pauliina Siniauer. Riittääkö 70 euroa viikossa terveelliseen ruokaan? Ruoka.
- 29.2.2016, Emmi-Liia Sjöholm. Coca Cola mittaa vaurautta: toisille se on luksusta, toisille roskaa. Ruoka.
- 14.4.2016, Kaisa Hakkarainen. Ilmavalokuvaaja Sami Kurikka heittäytyi kyläkauppiaksi. Kaupunki.
- 29.10.2016, Heikki Aittokoski. Berliinin hipsterisaarekkeet keskiluokkaistuvat – mutta Helsingin trendialueilla vuokrat ovat silti selkeästi kalliimmat. Ulkomaat.
- 30.10.2016, opiskelija Melina Pinomaa. Köyhällekin ruuan alkuperällä voi olla merkitystä. Mielipide.
- 30.10.2016, maanviljelijä Mikko Välttilä ja villi- ja lähiruokakokki Ossi Paloneva. Suomalaisen ruokakulttuurin kehitys ei ole elitismii. Mielipide.
- 4.1.2017, Arla Kanerva. Lapinlahteen avataan lähiruokaravintola, joka on auki vain neljä kertaa vuodessa, jotta se voi tarjota sesonkiruokaa. Nyt-liite.

LÄHTEET

- Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Käänt. Richard Nice. Cambridge: Harvard University Press.
- Cairns, Kate, Johnston, Josée & MacKendrick, Norah (2013) Feeding the 'organic child': Mothering through ethical consumption. *Journal of Consumer Culture* 13:2, 97–118.
- Cappellini, Benedetta & Parsons, Elizabeth (2012) Constructing the culinary consumer: transformative and reflective processes in Italian cookbooks. *Consumption Markets & Culture* 17:1, 71–99.
- Carfagna, Lindsey B., Dubois, Emilie A., Fitzmaurice, Connor, Ouimette, Monique Y., Schor, Juliet B., Willis, Margaret & Laidley, Thomas (2014) An emerging eco-habitus: The reconfiguration of high cultural capital practices among ethical consumers. *Journal of Consumer Culture* 14:2, 158–178.
- Cronin, James M., McCarthy, Mary B. & Collins, Alan M. (2014) Covert distinction: how hipsters practice food-based resistance strategies in the production of identity. *Consumption Markets & Culture* 17:1, 2–28.
- De Solier, Isabelle (2013) Making the self in a material world. Food and moralities of consumption. *Cultural Studies Review* 19:1, 9–27.
- Foucault, Michel (1981) The order of discourse. Teoksessa Robert Young (toim.) *Untying the Text: A Post-Structuralist Reader*. Boston: Routledge & Kegan Paul, 48–78.
- Garson, Marjorie (2007) *Moral Taste. Aesthetics, Subjectivity, and Social Power in the Nineteenth-Century Novel*. Toronto: University of Toronto Press.
- Giddens, Anthony (1973/1981). *The Class Structure of Advanced Societies*. Lontoo: Hutchinson.
- Gronow, Jukka (1997/2002) *The Sociology of Taste*. Lontoo: Routledge.
- Hall, Stuart (1999) *Identiteetti*. Toim. & suom. Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Hellman, Heikki & Jaakkola, Maarit (2009) Kulttuuritoimitus uutisopissa. Kulttuuri-journalismin muutos Helsingin Sanomissa 1978–2008. *Media & Viestintä* 32:4–5, 24–42.
- Holt, Douglas B. (1998) Does cultural capital structure American consumption. *Journal of Consumer Research* 25, 1–25.
- Johnston, Josée & Baumann, Shyon (2007) Democracy versus distinction: A study of omnivorosity in gourmet food writing. *American Journal of Sociology* 113:1, 165–204.
- Johnston, Josée & Baumann, Shyon (2010/2015) *Foodies. Democracy and Distinction in the Gourmet Foodscape*. New York: Routledge.
- Johnston, Josée, Rodney, Alexandra & Szabo, Michelle (2012) Place, ethics, and everyday eating: A tale of two neighbourhoods. *Sociology* 46:6, 1091–1108.
- Johnston, Josée, Szabo, Michelle & Rodney, Alexandra (2011) Good food, good people: Understanding the cultural repertoire of ethical eating. *Journal of Consumer Culture* 11:3, 293–318.
- Järvinen, Katriina & Kolbe, Laura (2007) *Luokkarekellä hyvinvointiyhteiskunnassa – Nykysukupolven kokemuksia tasa-arvosta*. Helsinki: Kirjapaja.
- Kahma, Nina (2011) *Yhteiskuntaluokka ja maku*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kaplan, Dana (2013) Food and class distinction at Israeli weddings. *Food, Culture & Society* 16:2, 245–264.
- Kolbe, Laura (2007) On lottovoitto syntyä Suomeen! Teoksessa Katriina Järvinen & Laura Kolbe (toim.) *Luokkarekellä hyvinvointiyhteiskunnassa – Nykysukupolven kokemuksia tasa-arvosta*. Helsinki: Kirjapaja, 133–142.
- Lahikainen, Lauri & Mäkinen, Katariina (2012) Luokka erona ja antagonismina. *Kulttuurintutkimus* 29:1, 3–18.
- Lahire, Bernard (2008) The individual and the mixing of genres: Cultural dissonance and self-distinction. *Poetics* 36, 166–188.
- Lange, Hellmuth & Meier, Lars (toim.) (2009) *The New Middle Classes. Globalizing Lifestyles, Consumerism and Environmental Concern*. Dordrecht: Springer, 1–28.
- Lawler, Stephanie (2005) Disgusted subjects: the making of middle-class identities. *The Sociological Review*, 429–446.
- Leer, Jonatan (2016) The rise and fall of the New Nordic Cuisine. *Journal of Aesthetics & Culture* 8:1, 1–12.
- LeGreco, Marianne, Greene, Stephanie & Shaw, Derek (2014) Healthy eating on a budget. Negotiating tensions between two discourses. Teoksessa Thomas M. Conroy (toim.) *Food and Everyday Life*. Lanham, MD: Lexington Books, 105–130.

Lounasmeri, Lotta (2006) Globalisaatio Helsingin Sanomissa: maailmanyhteiskunta vai markkinapaikka? *Ennen ja nyt*, 1/2006. Saatavilla: http://www.ennenjanyt.net/2006_1/lounasmeri.pdf

Lynch, Meghan & Giles, Audrey (2013) Let them eat organic cake. *Food, Culture & Society* 16:3, 479–493.

Machin, David & Mayr, Andrea (2012) *How to Do Critical Discourse Analysis*. Lontoo: Sage.

Mares, Teresa Marie & Alkon, Alison Hope (2011) Mapping the food movement. Addressing inequality and neoliberalism. *Environment and Society: Advances in Research* 2, 68–86.

McKendrick, John H., Sinclair, Stephen, Irwin, Anthea, O'Donnell, Hugh, Scott, Gill & Dobbie, Louise (2008) *The Media, Poverty and Public Opinion in the UK*. York: Joseph Rowntree Foundation.

Niva, Mari, Mäkelä, Johanna, Kahma, Nina & Kjærnes, Unni (2014) Eating sustainably? Practices and background factors of ecological food consumption in four nordic countries. *Journal of Consumer Policy* 37:4, 465–484.

Paddock, Jessica (2014) Invoking simplicity: 'Alternative' food and the reinvention of distinction. *Sociologia Ruralis* 55:1, 22–40.

Peterson, Richard A. & Kern, Roger M. (1996) Changing highbrow taste: From snob to omnivore. *American Sociological Review* 61, 900–907.

Purhonen, Semi, Gronow, Jukka, Heikkilä, Riie, Kahma, Nina, Rahkonen, Keijo & Toikka, Arho (2014) *Suomalainen maku – Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Shugart, Helene A. (2014) Food fixations. Reconfiguring class in contemporary US food discourse. *Food, Culture & Society* 17:2, 261–281.

Skeggs, Beverley (2004) *Class, Self, Culture*. Lontoo: Routledge.

Smith Maguire, Jennifer (2016) Introduction: Looking at food practices and taste across the class divide. *Food, Culture & Society* 19:1, 11–18.

Stringfellow, Lindsay, MacLaren, Andrew, Maclean, Mairi & O'Gorman, Kevin (2013) Conceptualizing taste: Food, culture and celebrities. *Tourism Management* 37, 77–85.

Tiusanen, Kaisa (2018) Ihannoitu ja henkiin herätetty menneisyys. Autenttisuus ja nostalgia sanomalehden luomu- ja lähiruokateksteissä. *Media & viestintä* 41:4, 302–324.

van der Meulen, Nikolaj & Wiesel, Jörg (2017) Introduction. Teoksessa Nikolaj van der Meulen & Jörg Wiesel (toim.) *Culinary Turn. Aesthetic Practice of Cookery*. Bielefeld: Transcript, 13–26.

van Dijk, Teun (2015) Critical discourse studies: A sociocognitive approach. Teoksessa Ruth Wodak & Michael Meyer (toim.) *Methods of Critical Discourse Studies*. Lontoo: Sage, 63–85.

Wells, Rebecca & Caraher, Martin (2014) UK print media coverage of the food bank phenomenon: from food welfare to food charity? *British Food Journal* 116:9, 1426–1445.

Yeskel, Felice (2015) Introduction: Caviar, college, coupons, and cheese. Teoksessa Chuck Collins, Jennifer Ladd, Maynard Seider & Felice Yeskel (toim.) *Class Lives. Stories Across Our Economic Divide*. Ithaca: Cornell University Press, 1–12.

Zimmerman, Heidi (2015) Caring for the middle class soul. *Food, Culture & Society* 18:1, 31–50.

YTM Kaisa Tiusanen työskentelee vaitöskirjatutkijana Tampereen yliopiston informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunnassa. Hän tutkii vaitöskirjassaan ruuan merkityksellistämistä ja ruokaan kytkeytyviä kulttuurisen erottautumisen tapoja mediassa.